

עדותו של אליעזר ערמון, מפקד הספינה 'מקס נורדאו', על ההפלגה

רשמה: אסתר ערמון

'מקס נורדאו' הייתה הספינה הגדולה ביותר עד אז בהפעלה אחרי מלה"ע, עם 1,770 עולים. היא נרכשה ברומניה מבעלת הספינה, יונויה. הוכנה בקונסטנצה. מפקד האוניה אליעזר ערמון (ורש) גדעוני: חיים פורת (פרטקין). רב חובל וצוות רומנים.

המעפילים בשלוש הספינות הקודמות של אליעזר, שכה ריגשו אותו בלהט הציוני-חלוצי שלהם, בארגונם הפנימי ובעיקר במשמעת שלהם, שונים היו מעולי 'מקס נורדאו', שמיעוטם היו מתנועות נוער חלוציות ומרביתם "עמך" מפולין ורומניה, ביניהם 220 יתומים וקשישים.

לרומניה הגיעו אליעזר וחיים פורת ברכבת צבאית (שהובילה חיילים סובייטים מאוסטריה לרוסיה), בניירות מזויפים ובמדים של חיילים בריטים. נאלצו להיות ערים במשך כל הנסיעה עקב תשומת הלב היתרה של החיילים הרוסים לתרמיליהם. תקרית מאיימת קרתה באמצע הלילה כשחייל רוסי צעק שגנבו לו שעון וחיילים אחרים אמרו, שזה בטח ה"אנגלים" ושכדאי לזרוק אותם מהחלון ולקחת את חפציהם. תקרית זו נמנעה בגלל כניסת מיר רוסי לקרון. תחנתם הראשונה הייתה בודפשט ומשם שוב ברכבת צבאית לארד, עיר הולדתו של אליעזר, שם היו הוריו, שלא ראו מאז עלייתו. הפגישה עם הוריו הייתה מרגשת ביותר. תקרית מצערת אירעה לאליעזר, כשבנסיעה באוטובוס ראה אותו חברו הטוב, שלמד איתו בביה"ס וקרא בשמו. אליעזר נאלץ לומר לו שהוא טועה ואינו מכירו כלל. דבר זה ציערו מאוד ורק בשנות ה-70 כשנפגשו באקראי בארץ, הבהיר אליעזר מדוע נאלץ להתכחש וביקש סליחתו.

מארד הגיעו לבוקרשט ב-23.3.46. אליעזר ביקר מייד בספינה ונתן הוראותיו ביחס לציווד, סירות ההצלה וסידורי המטבח. 'מקס נורדאו' עשויה עץ עם מנוע דיזל שטה בעבר בדנובה, בעיקר לצורכי הובלת חיילים. דפנותיה הוגבהו ונבנה עליה סיפון שני ובין שניהם הוכנו 800 מקומות לינה ב-3 קומות עשויים מעץ. היתר לנו במחסנים. תקלות רבות ליוו את 'מקס נורדאו' מתחילת מסעה. העולים הגיעו מבוקרשט לקונסטנצה. נאמר לעולים כי אסור להם לקחת יותר מתרמיל גב. והחלה רטינה. הספינה קבלה תעודות שמפליגה לפורט-סעיד ושם יעברו לאוניה אחרת. הפספורטים של העולים היו קולקטיביים 200-150 על דרכון. צוין בו שכוחו יפה לנסיעה לא". הפקיד המסדר היה רגיל שדרכון כזה ניתן ליהודים והמטרה - א". כך היו בידיהם שני מכתבים מהצלב האדום הרומני, שמאשרים כי בידיהם מכתבים מהקונסוליות של מקסיקו וקוסטה-ריקה בבודפשט, שניתנה רשות כניסה ל-1500 נוסעים למקסיקו ו-800 לקוסטה-ריקה. עיכוב ראשון ע"י הרוסים היה ברכבות העולים שיצאו מבוקרשט, מאחר ובפרטי הדרכונים הייתה סתירה. למחרת היה גם עיכוב בהפלגת הספינה. הרוסים שבקרו בספינה, אמרו שאסור לתת לספינה, שמפליגה עם כל-כך הרבה אנשים להפליג בלי קשר אלחוט. כמובן שהיה מכשיר אצל הגדעוני שהיה ארוז.

שבועיים ימים ארכו התיקונים בדרכונים וברישיון ההפלגה שפג ב-15.4.46.

ההפלגה נקבעה ל-4.5.46. ב-2.5 יצאו שתי רכבות מיוחדות, עם עולים, מבוקרשט לקונסטנצה. שתי הרכבות הגיעו לתחנת הנמל בבוקר של ה-3.5. אולם העלאת האנשים עוקבה בגלל קצין נ.ק.וו.ד, שרצה להיווכח, ע"י שאלה בבוקרשט, אם אומנם קבלו רישיון יציאה. אחרי שלוש שעות החלה בדיקה קפדנית ביותר של החפצים (חיפשו דברי ערך זהב וכסף).

באוניה היו 4 רופאים, שהודיעו כי אינם מקבלים על עצמם אחריות למה שעלול לקרות בגלל הצפיפות. לאחר שעלו כולם, העלו בלחץ רב, עוד 20. לפתע הגיעו עוד 30 אנשי אגודת-ישראל והם הועלו ע"י שוטרים לספינה. התברר מאוחר יותר, כי ה"קומיטט דמוקרטי" הפריע להפלגת הספינה עד שלא יועלו ה-30 האלה. הייתה להם השפעה רבה על סינדיקט המלחים והם יכלו להפריע גם לאחר קבלת אישור להפלגה.

ב- 6.5 עלו המלחים הרומנים וההפלגה נקבעה לשעה 14:00. האוניה זזה מהרציף כשהעולים שרים את כל ההמנונים: התקווה, תחזקנה האינטרציונל וההמנון הבי"תרי. הספינה הוצא מהנמל ע"י פילוט רוסי. מייד עם היציאה מהנמל ירד ערפל כבד והפילוט הודיע כי אין ביכולתו לעבור בביטחון את שדות המוקשים והאניה הוחזרה לנמל. בזמן העגינה קפץ בחור שלא היה שפוי למים וניצל בסיוע סירת מוטור רוסית ושוב קפץ והוצא ע"י סירת משטרה שהביאה אותו לחוף. אשתו ותינוקם היו על סיפון ובקושי הורדו ב- 7.5, דבר שגרם לעצב רב בקרב העולים. בשלושת ימי העגינה בנמל היו הרבה נסיונות הסתננות לתוך האניה, בעזרת העולים ובעיקר בעזרת המשטרה שקבלה שוחד. ב-7.5 לפנות ערב יצאה האניה מקונסטנצה בעזרת פילוט רוסי.

בין העולים היו כ-100 פליטים מפולין. בלתי מאורגנים שמשמעת מהם והלאה. חלקם עסקו קודם בספקולציה והמשיכו במלאכה זו גם בספינה. הם ניסו "לקנות" מים ולשלם למלחים תמורת קבינות. תופעות שגרמו לדמורליזציה והמלווים עשו מאמצים להתגבר. עוד טרם ההפלגה אורגנו קבוצות לפי השיוך התנועתי. לכל קבוצה היה ראש קבוצה, סגנים, סניטרים, טבחים וסדרנים. על הבלתי-מאורגנים לא היה פיקוח מספיק. מיד עם העלייה לספינה נמסרה לאליעזר רשימת האחראים לכל קבוצה. הפרודוקטים הועלו כמה שבועות לפני ההפלגה. ויחד עם המטען באה קבוצה של 15 איש שהיתה אחראית לשמירת המחסן.

אחרי שהועלו כל העולים כונסו כל ראשי הקבוצות, המחסנאי, הטבח וארבעת הרופאים. המפקד הסביר להם מהם הבעיות בארגון נסיעה כזאת וחולקו תפקידים. עליהם הטיל אליעזר את האחריות האוכל יחולק בצורה כזאת

שיספיק ל-15 יום ומים ל-20 יום. נבחרה הנהלה של 3 סדרנים - שנקראה משטרת האוניה - ו-35 שוטרים (ענדו סרט לבן על זרועם). בראש השרות הסניטרי היו 4 הרופאים ו-40 סניטרים. במטבח 12 עובדים, מחסנאי עם 10 עוזרים. האחראי לחלוקת המים היה אחד מחברי הנהלה. הנהלה נבחרה ולא מונתה על ידי המלווים. הנהלה והמועצה הכירו במרות המלווים הישראליים. ראש המשטרה היה מיג'ור בצבא האדום (מאוחר יותר גם סופר, עמו שמר אליעזר קשר עד לפטירתו). בארגון המטבח היו קשיים רבים. היו כ-400 עולם שאכלו רק כשר. היה גם קושי בחלוקת המים, המטבח בישל לכולם והעולים היו מופיעים, לפי קבוצות לקבל את האוכל ואכלו על מקום משכבם. אחרי 3 ימי הפלגה נכנסו החיים למסלולם מבחינה ארגונית. משך כל ימי ההפלגה היה מזג אוויר נח, דבר שהקל מאוד.

הציוד הימי בספינה היה טוב ומספיק, כלל מפות ודגלי קוד, מכשיר אלחוט רשמי וזה של הגדעוני. בכניסה לבוספורוס הבדיקות הרשמיות היו "חלקות". מס מעבר במיציצים שולם בדולרים לפי גולגולת. לפנות ערב יצאו ממיצרי הדרגלים ונכנסו לים האגאי. השתדלו לא להתקרב לאיים. המכשיר של הגדעוני נפתח לאחר שיצאו מהמיצרים לים האגאי. לאחר פגישה עם רב החובל, האלחוטן הרומני והמלווים הודיע אליעזר שמעתה ואילך יחדלו לפעול המכשיר הרשמי והאלחוטן הרומני ויפעל אך ורק המכשיר של הגדעוני.

ביציאה מהמיצרים סיפר לאליעזר בחור מבין הנוסעים, שהסתובב כל הזמן בין המלחים ושמע שהם מתכננים תוכנית בריחה מהאניה לכשתתקרב לחוף הטורקי. אליעזר חשד בדבר עוד קודם לכן ועל כן הצמיד לכל מלח ומכונאי רומני "עוזר". הוא הכין מראש מספר מספיק של בחורים יהודים שיוכלו לשמש כעובדי האוניה, ביניהם גם חמישה מכונאים ש"עזרו" כל הזמן במשמרת ליד המוטורים. הופקדה שמירה מוגברת על סירות ההצלה למנוע הורדתם. המלחים הרומנים לא הצליחו להגשים את תוכנית הבריחה שלהם.

הקשר עם הארץ החל לפעול כהלכה. ניתנו הוראות כיצד לנהוג בעת פגישה עם "האויב" ובמצב של הודת העולים. הוראות אלה הוקדמו כיוון שתמיד קיימת אפשרות של הפסקת קשר האלחוט. ב- 11.5.46 כאשר עברו ליד רודוס, השגיחו בשתי אוניות מלחמה בריטיות שיצאו מהנמל. מיד שונה הכיוון, התקרבו לחוף הטורקי ונכנסו למים הטריטוריאליים של הטורקים. רב החובל הרומני רצה להיכנס לנמל אנטליה על מנת לקחת מים, כדבריו. אליעזר התנגד ונתן הוראות לצמצם במים. מאנטליה המשיכו ישר לקפריסין. הוחלט על השינוי כי הים היה שקט והברומטר

הבטיח מזג אוויר טוב. לרב החובל ולמלחים הרומנים נמסרו הוראות למקרה שהספינה תיתפס על ידי הבריטים. עליהם להתערב בין המעפילים ואת התעודות להסתיר אצל

בחורות. בשיחה ראשונה הביעו ספקות, להוציא את רב החובל, אך לבסוף הסכימו. לעולים הוסבר כי עליהם להישאר למטה בכל שעות היום, מאחר ונכנסו לסביבה בה עלולה הספינה להתפס. משטרת האוניה תוגברה ותפקידם היה להבטיח חבלה באוניה במקרה הצורך. כמו כן ניתנה להם הוראה לשמור על חדר האלחוט ולא לתת לזר להיכנס לתוכו. הוכנו אנשים שיעזרו בהשמדת מכשירי הקשר במקרה הצורך וכן בריחת הגדעוני מחדר הקשר. ב-12.5.46 הגיעו לקפריסין, נאספו תעודות המלחים והנוסעים והוחבאו בין 10 בחורות נאמנות. תעודת רב החובל נלקחה רק ב-13.5.46. מאז ההוראה לעולים להישאר למטה גדלה הצפיפות, המחנק והרטינות. היו הרבה התעלפויות וניסיונות להתפרץ למעלה. הסדרנים הוכרחו להשתמש בכוח והצליחו להשתלט על המצב.

ב-13.5.46 נמסרו על ידי אליעזר הוראות על אופן הירידה בארץ. הצעירים קודם וההכרח להשאיר את חפציהם על האוניה. בזמן ההודעה לא הייתה תגובה. ראשי התנועות החלוציות, כולל בית"ר, הסכימו להיות אחראים לביצוע ההוראות. רק באי כח הפליטים הפולנים אנשי ה"אגודה" וחלק גדול מהפליטים הבלתי מאורגנים הודיעו שבשום אופן לא ייפרדו מהחבילות והתחילו להתמקח. כשנאמר להם, כי נצטרך להשתמש בכח כדי לבצע ההוראות, היתה תשובתם שלא יכנעו גם אם יישפך דם. פורת ניסה לאיים על המתמרדים, כי במקרה שיעמדו בסרובם יאלצו המלווים לעזבם לנפשם. גם זה לא השפיע. לבסוף עזבו המלווים את הישיבה עם ה"מתנגדים" והודיעו כי זאת הוראה-פקודה ובזה נגמר המו"מ. המתמרדים החלו גם להסית את יתר הנוסעים. אולם משהופיע האווירון מעל האניה, בשעה 13:00 פסקו הוויכוחים וההסתות בזמן הופעת האווירון היו על הסיפון 40 מעולפים ואנשי שירות שגם אותם הורידו. המתיוות פגה בין העולים אך החלה בין המלחים. הם שוב החלו לסרב לקבל את ההוראה להתערב בין העולים. הם מעדיפים, אמרו, לעמוד למשפט אצל הבריטים. נימוקיהם היו שאין הם בוטחים בעולים שלא ילשינו עליהם ואינם בוטחים איש ברעהו שלא ימסרו את זהותם לבריטים ואז ירע מצבם. טענו גם שהם יצאו לנסיעה ליגלית. עוד טענו שידעו שלנוסעים ויזות למרכז אמריקה והאוניה מפליגה לפורט סעיד ולא הוגד להם שמפליגים לא"י השתמשו גם בנימוק שרק החובל אחראי לכל ורק את פקודותיו ימלאו. אליעזר השיב להם, כי רק אם יצייתו לו יקבלו הגנה מספיקה, אך אם יסרבו אינו יכול להיות אחראי לגורלם.

ב-13.5 בערב הופיעה המשחתת הראשונה בהתאם להוראות מהארץ הועלו חלק מהנוסעים לסיפון, הונף הדגל הלאומי ושני פלקטים האומרים: (1) איננו מזוינים (2) אנו 1800 פליטים הנוסעים לארץ ישראל, אם תעצרונו האחריות לקסטרופה תחול עליכם. המשחתת עשתה סיבוב סביב האוניה ושאלה ברמקול "לאן אתם נוסעים?". התשובה

הייתה: "לארץ ישראל". שאלה: "לאן בארץ ישראל? לחיפה או לתל אביב?". התשובה: "לחיפה או לתל אביב" לאחר מחשבה הודיע אליעזר כי נוסעים לחיפה. תשובת המשחתת לא הייתה ברודה אך הם הבינו שבחצות יגיעו לחיפה. מ'מקס נורדאו' שאלו לאיזה כיוון להפליג? ומיד ניתנה הכוונתם לנתיב חיפה. סיבת השאלה הייתה להצביע, כי אין רב חובל על הספינה וכי היא מובלת על ידי הנוסעים עצמם שאינם בקיאים בקביעת הכיוון המדויק.

מיד עם הופעת האווירון עברה הובלת הספינה והמכונות לידי הבחורים שהיו במשמרת ליד ההגה והמכונות. המשחתת שטה כל הזמן לפני או אחרי האוניה. הנוסעים נרגעו, אפילו הורגשה אצלם הקלה. המו"מ עם המלחים נמשך כל הזמן ובערב היה רושם שהסכימו. הגדעוני המשיך כל הזמן בקשר עם הארץ. הקשר האחרון נקבע ל-19:00 בו הודיע הגדעוני כי המלחים מסכימים להתערב. מכשירי הקשר הושמדו בהוראה מהארץ. בערך בשעה 01:00 שאלה המשחתת: "האם אתם מוכנים להכנס מיד לחיפה?". התשובה היתה: "מעדיפים לחכות לשעות הבקר". המהירות הואטה. לפתע הודיעו המלחים שאינם מסכימים להתערב בין הנוסעים וביקשו תעודותיהם. רק החובל, האלחוטן והמכונאי הסכימו להתערב. כשהתקרבה הספינה לנמל, טסו לקראתה שתי ספינות מוטור, האחת של המשטרה והשנייה של חברת 'עוגן'. מסירת 'עוגן' עלו אבא חושי, יעקב דורי ודוד שנקרובסקי. סירת המשטרה העלימה עין. לאחר שדוד אמר את הסיסמא "חופשי" לקחו הגדעוני לתאו ומסר לו את הזהב והכסף בהם צוידו המלווים, כלי הנשק שהיו בידי המלווים נזרקו לים. סירת המשטרה נתנה הוראה לעצור ומיד עלו על הספינה כמה

שוטרים ערבים, בלשים בריטים, קציני הצי ומלחים, נכנסו לתאו של רב החובל. רב החובל מסר עצמו. ומסר גם את רשימת המלחים שכבר הספיקו להתערב בין העולים. אליעזר נאלץ להחזיר להם את התעודות. המלווים התערבבו בין העולים אך היה חשש שהמלחים ילשינו עליהם. דבר הקשר התגלה, כי רב החובל מסר פרטים על תא האלחוט והאלחוטן הרומני הוסיף, כי לא הוא השמיד את המכשיר אלא הנוסעים התפרצו והשמידו. הוטל על איש מיוחד להאזין לשיחות בין המשטרה למלחים.

הספינה הוכנסה לנמל ב-10:30 וביום 14.5.46 התחילו בהורדת הנוסעים ללא כל רישום. הנאמן הודיע למלווים שיעלו לסיפון כי הגיע זמנם לרדת. כן מסר להם, שבחורה "התעלפה" והמלווים עצמם הורידה בידיהם למכונת מגן דוד אדום, השכיבה באלונקה, הסתלקו ונעלמו. המעפילים הובלו למחנה מעצר בעתלית.